

Material d'estudi

Lloc: [Cursos IOC - Batxillerat](#)

Imprès per: Invitado

Curs: Història (autoformació IOC)

Data: divendres, 11 febrer 2022, 19:35

Llibre: Material d'estudi

Descripció

Taula de continguts

- 1. La II República. Característiques generals**
- 2. Context històric de la II República**
- 3. La proclamació de la República**
- 4. La nova legalitat republicana**
- 5. El bienni reformista**
- 6. El bienni conservador**
- 7. Societat i economia durant els anys 30**
- 8. Política i ideologies a Espanya i Catalunya**
- 9. La Generalitat de Catalunya dins la Segona República**
 - 9.1. El conflicte rabassaire
 - 9.2. Els fets d'octubre
 - 9.3. Les eleccions de 1936
- 10. Causes de la guerra civil**
- 11. El cop d'estat del 18 de juliol de 1936**
- 12. La política de no-intervenció**
- 13. Aspectes militars de la guerra civil**
- 14. Política interna de la zona republicana**
- 15. Política interna de la zona rebel**
- 16. L'economia de guerra a Catalunya**
 - 16.1. Les col·lectivititzacions a Catalunya
- 17. Conseqüències de la guerra civil**
- 18. Fonts i testimonis.**

1. La II República. Características generales

Vídeo: La República. Reforma y reacción. 47 mn (recomanat)

Per saber-ne més:

1. Àudio: [La Segunda República revisitada](#). Documentos RNE. 56 mn.
2. Web: [La Segunda República](#)

2. Context històric de la II República

La II República espanyola, l'intent més seriós d'implantar una autèntica democràcia liberal a Espanya desde l'inici de l'època contemporània, va nèixer en circumstàncies molt difícils, tant pel que fa al panorama econòmic i social intern com pel que fa al context internacional en què es movia l'estat espanyol. Per suposat, això va condicionar decisivament aquella experiència política.

La demografia

D'una banda, la societat espanyola havia conegut els decennis anteriors una etapa de creixement amb forts desequilibris, tal com has vist al primer bloc d'Història. El creixement demogràfic es va mantenir. Amb una petita reducció de la taxa de natalitat durant els anys de la república, acompanyada d'un descens similar de la taxa de la mortalitat, la qual cosa va permetre mantenir un creixement vegetatiu de la població. Però el més important va ser la dràstica reducció de l'emigració cap a l'exterior, un fenomen que havia marcat la vida espanyola des de finals del XIX. Ara les fronteres americanes i europees es tancaven degut a la crisi econòmica internacional de 1929 i tota aquesta població jove que ja no sortia incrementava les demandes econòmiques, educatives, sanitàries etc., que esperaven solució des de la política. A Catalunya, les migracions des del camp a la ciutat i des d'altres parts de l'estat -unes 50.000 persones més en aquests 5 anys-, incrementaven fins i tot aquestes demandes.

Espanya era un estat que havia iniciat la seva industrialització en el segle XIX i en 1930 presentava forts desequilibris entre zones agràries i les urbanes més industrialitzades. El desenvolupament econòmic havia estat incapaç d'absorbir el creixement demogràfic, la qual cosa originava un excès de força de treball.

L'agricultura

L'activitat agrària seguia marcant la vida econòmica, fins i tot a moltes parts de Catalunya o Euskadi, els territoris més industrials. No només perquè encara un 60% de la població es dedicava a l'agricultura, sinó perquè moltes persones que no eren pageses també vivien a zones rurals i es veien fortament afectades per les vicissituds agrícoles. I molts sectors agraris s'ho estaven passant molt malament, perquè, malgrat els forts aranzels, la competència exterior era molt forta i la producció espanyola no podia competir amb els cereals o la llana que arribaven de l'Argentina, Estats Units o Austràlia. Es calcula, per exemple, que, a Catalunya, en els deu anys anteriors a la guerra civil, només en tres els productors de cereals van aconseguir guanyar diners. I aquesta situació s'agreujava pel fet que, sovint, havien de partir aquest benefici entre els propietaris de la terra i els pagesos que la conreaven. Arribava un moment en què pagès i propietari no podien viure del producte de la mateixa terra, i això ajuda a entendre les grans tensions al voltant de la reforma agrària, on uns o altres havien de sortir guanyant o perdent. No només eren els jornalers sense terra el que la demanaven, sinó tots els pagesos parciers o llogaters, com ara els rabassaires, conreadors de la vinya a Catalunya.

La major part dels treballadors del camp no posseïa terres i prop de la meitat eren jornalers, que patien de molts mesos sense feina, quan no hi havia tasques agràries per a fer. del total d'aturats, 2/3 corresponien al sector agrari.

TAULA AMB EL REPARTIMENT DE LA PROPIETAT AGRÀRIA EN 1930

	Nombre de finques	Extensió total de les finques	Extensió mitjana per unitat	Nombre en % del total	Extensió en % del total
Latifundis	12.488	7.468.629	598 ha.	0,1	33,28
Finques grans	16.305	2.339.957	143 ha.	0,1	10,42
Finques mitjanes	169.472	4.611.789	27 ha.	1,6	20,55
Finques petites	205.784	1.379.416	6 ha.	2	6,14
Minifundis	9.810.331	6.635.299	0,6 ha.	96	29,57
TOTALS	10.214.380	22.435.090		99,8	99,96

La societat urbana

Als altres sectors econòmics la situació creada per la crisi econòmica internacional de 1929 que ja hem esmentat, la pitjor que havia conegut el sistema capitalista mundial, va impactar de ple a l'economia espanyola a partir de 1931, just l'any d'aparició de la II República. Es calcula, per exemple, que la construcció, un sector que havia conegut un fort desenvolupament durant els anys 20, va

conèixer una crisi tan greu que la meitat dels paletes de Madrid eren a l'atur l'any 1935. La indústria catalana també va patir greus dificultats, i els seus indicadors més importants van descendir acusadament l'any 1933, per recuperar-se lentament durant els dos anys següents, però sense superar en 1935 la situació de 1931. Podem situar la taxa general d'atur durant aquests anys en un terç de la població, amb alts nivells de feines temporals o intermitents i de baixa qualitat, sobre tot al camp.

En general, es tractava d'una societat amb grans diferències en la distribució de la renda i altes taxes d'analfabetisme, que rondava un terç de la població, sobre tot la femenina. Es calcula que hi havia unes 12.000 famílies de grans terratinents, unes 80.000 d'empresaris importants i unes 40.000 de grans comerciants. Configuraven un reduït sector oligàrquic que fins aquell moment havia dominat la política. També hi havia una classe mitja que podria voltar els 2.700.000 persones. La resta de la població eren treballadors o pagesos amb poca o ninguna terra. Les diferències regionals eren acusades i afectaven especialment, com ara, al sud i oest de la península. En canvi, les ciutats havien conegut un fort desenvolupament als anys 20. Hi havia una classe mitjana reduïda però influent, que s'obria cap als models europeus i demanava canvis (tant pel cantó progressista com conservador o reaccionari) i que també tenia les seves pròpies demandes a l'estat, mentre molts miraven amb por els moviments socials de pagesos o miners.

El context internacional

Per descomptat. Recorda que tenim als materials d'estudi un apartat sencer amb diversos enllaços dedicats al context internacional. També apareix explicat a la pàgina 204 del llibre de text. Per això, aquí només esmentarem alguns fets destacats.

En aquell moment, la política europea es veia sacsejada per les conseqüències de tres fets fonamentals:

- **la revolució russa**, que havia fet possible el govern revolucionari dels comunistes i havia expropiat la riquesa de la burgesia russa. Això havia desfermat les esperances dels treballadors revolucionaris, no només dels que es consideraven comunistes, sinó també dels anarquistes o dels socialistes més a l'esquerra. Al mateix temps, havia provocat la por dels sectors liberals i conservadors.
- **la crisi econòmica de 1929**, la pitjor crisi del capitalisme, que va arribar una mica més tard a la Península Ibèrica
- **l'ascens dels feixismes**, que va arribar al poder en diferents estats durant els anys 20 i 30. Era l'expressió violenta i ultranacionalista de la por de les classes altes i mitjanes tant a la crisi econòmica com a l'amenaça revolucionària obrera.

FONTS:

1. Evolució del comerç exterior

Anys	En milions de pessetes/or		Index (Promig 1931-1935=100)	
	Importació	Exportació	Importació	Exportació
1930	2.447	1.457	259	341
1931	1.176	990	125	137
1932	976	742	103	103
1933	837	673	89	93
1934	855	612	91	85
1935	876	588	93	82

Per saber-ne més

Context històric mundial.

1. [Revolució Russa](#), per tal de conèixer quina influència va tenir sobre la societat posteriorment.
2. [Economia en el període d'entreguerres](#), la crisi dels anys 30, la gran depressió i el New Deal.
3. [Les democràcies i els totalitarismes](#).

3. La proclamació de la República

1. Àudio: [El Pacte de Sant Sebastià](#) 7 mn

Després de la dimissió de Primo de Rivera, la situació política s'anava deteriorant progressivament. El rei va mirar de mantenir provisionalment la dictadura, fins trobar una manera de retornar a l'ordre liberal. Va encomanar el govern al general Berenguer, que va dirigir el país sense constitució i sense Corts, però sense objectius clars i sense mantenir la ficció d'un govern plenament autoritari com Primo de Rivera. Per això, la gent, fent broma, el va anomenar el període de la "*dictablanda*".

Arreu es pactava i ens conspirava per posar fi a la Monarquia. Els partits republicans es van reunir durant l'estiu de 1930, a Sant Sebastià, amb algunes personalitats socialistes i del nacionalisme català per aconseguir una acció conjunta en aquest sentit. Es va crear un Comité Civil i un de Militar per preparar una revolta.

Els partidaris de la monarquia, mirant de trobar una sortida, van convocar eleccions municipals per l'abril de 1931. Aquesta acció no tenia gaire lògica. El problema d'Espanya no era com governar els ajuntaments, sinó com governar l'estat. S'havien de reobrir les Corts anteriors o, molt millor, convocar unes noves eleccions generals. Començar pels municipis era una jugada política. S'esperava que als pobles petits guanyessin encara els partidaris de la monarquia. D'aquesta manera, donaria la sensació de què els republicans no controlaven l'opinió pública, i permetria als partits conservador i liberal tornar a organitzar-se i controlar el territori.

La proclamació de la República el 14 d'abril de 1931

A les eleccions municipals una majoria de ciutadans va votar als candidats republicans i socialistes a les grans ciutats. Als pobles agrícoles, van seguir recolçant als monàrquics. Aquesta diferència es devia a diferents raons, però algunes d'elles eren que s'havia mantingut la presència dels cacics locals i també la inèrcia de respectar al que ja manda.

Però aquesta victòria no va servir de res als monàrquics. Convençuts de representar la voluntat aclaparadora dels ciutadans més lliures del país, els regidors republicans d'Eibar van proclamar la República Española, essent ràpidament imitats a les principals capitals de província de tot l'estat.

Tot s'havia perdut pel rei Alfons XIII. Quan va demanar als caps militars i de la Guàrdia Civil si es podia comptar amb la fidelitat de les seves tropes, i aquests van respondre negativament o no li van saber respondre, va veure amb claredat que havia d'abandonar el tron. Aquell mateix dia va voler fer creure que el deixava voluntàriament, però el cert es que no comptava gairebé amb ningú que li donés suport. Molts pocs polítics de la monarquia li van fer costat en aquell moment. Com diria l'almirall Aznar, que exercia com a cap de govern, "España se había acostado monárquica y se levantaba republicana".

Un govern provisional, dirigit per l'antic ministre monàrquic Niceto Alcalá Zamora va prendre el poder, mentre les places i carrers s'omplien d'una gentada alegre que donava visques a la República sense que la policia, l'exèrcit o la guàrdia civil intervinguessin.

La proclamació de la República a Catalunya

2. Àudio: [La República Catalana de Francesc Macià](#) 6 mn.

A les eleccions municipals de 1931 va triomfar la nova candidatura d'Esquerra Republicana de Catalunya, partit format per la fusió de l'independentista Estat Català, de Francesc Macià, els republicans nacionalistes del Partit Republicà Català, de Lluís Companys, i altres grups independents del catalanisme.

Aquest èxit va ser una mica sorprenent donat el poc temps que havia tingut el partit per organitzar-se. A més, la participació a les eleccions havia estat bastant alta. Havien superat a la Lliga Regionalista tant a la capital com a la resta del territori, duplicant els vots del catalanisme conservador.

Quan Lluís Companys va veure el resultat, immediatament va anar a l'Ajuntament de Barcelona per proclamar el triomf de la seva formació i sumar-se a l'exigència popular per la República. Poc després, Francesc Macià, des de l'antic palau de la Generalitat va proclamar la «República Catalana com a estat integrant de la Federació Ibèrica» i va començar a organitzar una administració catalana i un govern provisional. Aquest acte era revolucionari, en la mesura en què encara governava el rei i perquè no era això el que s'havia negociat amb la resta de partits republicans al Pacte de Sant Sebastià. La CNT, molt influent entre els treballadors, es va negar a formar part del nou govern.

República Catalana

CATALANS:

Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamo la República Catalana com Estat integrant de la Federació ibèrica.

D'acord amb el President de la República federal espanyola senyor Nicet Alcalá Zamora, amb el qual hem ratificat els acords presos en el pacte de Sant Sebastià, em faig càrrec provisionalment de les funcions de President del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressaran quina és en aquests moments llur voluntat.

En fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida.

Preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de la enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres.

Tot aquell, doncs, que pertorbi l'ordre de la naixent República Catalana, serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria.

Esperem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la justícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens apoïem sobre coses immortals com són els drets dels homes i dels pobles i, morint i tot si calgués, no podem perdre.

En proclamar la nostra República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut, i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota la emoció del nostre poble renaixent per afermar la pau internacional.

Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles, Catalans, sapigau fer-vos dignes de Catalunya. Barcelona, 11 d'abril de 1931.

El President,

Francesc Macià

Ban de proclamació de la República Catalana. 1931. Font: Wikipèdia.

Aquesta proclama va fer reaccionar al govern provisional de la república espanyola, que va encarregar a tres ministres catalans que negociessin amb en Macià. Aquest va voler mantenir la seva proclamació d'una república catalana, però això no era realista quan bona part de l'economia del Principat depenia del mercat espanyol i tant l'exercit com les forces d'ordre públic eren també dirigides pel govern central. Calia, doncs, enmarcar la política catalana dins els canvis que es produirien a la república espanyola, i la forma d'aquesta encara s'havia de decidir. Macià no podia imposar a tota la resta una república confederal, que era el seu projecte però segurament no el de la majoria de republicans. El govern provisional es va comprometre a reconèixer legalment la personalitat política de Catalunya i, si la constitució ho permetia, a otorgar un estatut d'autonomia.

FONTS:

1. Resultats a tot l'estat de les eleccions municipals el 12 d'abril de 1931.

Coalició monàrquica	40.324 regidors	9 alcaldes a capitals de província
Conjunció republicana-socialista	36.282 regidors	38 alcaldes a capitals de província
Esquerra Republicana	3.219 regidors	3 alcaldes a capitals de província
Lliga Regionalista de Catalunya	1.014 regidors	
Nacionalistes Bascos	267 regidors	
Comunistes	67 regidors	
Independents i altres	267 regidors	

2. La proclamació de la República a Barcelona el 14 d'abril de 1931.

"La noticia de los sucesos ocurridos en el Ayuntamiento y plaza de San Jaime, corrió con celeridad eléctrica y tuvo inmediata repercusión en las Ramblas. De todas partes surgían grupos con banderas de los colores republicanos y otras de los colores catalanes -éstas en menor número- y se improvisaban grupos y manifestaciones que corrían de un lado para otro dando vivas a la República. El paso de las banderas era saludado con frenéticas ovaciones y vivas entusiastas. Las manifestaciones iban en direcciones diversas y en muchos lugares de las Ramblas se cruzaban, saludándose los individuos de uno y otro grupo con aplausos.

Muchos balcones de las Ramblas y algunos de la plaza de Cataluña se engalanaron con banderas republicanas y colgaduras de estos colores. Había también algunas con los colores catalanes. El diario *El Matí*, que tiene su redacción en la Rambla de Canaletas, colocó en sus balcones una bandera catalana, y el semanario *La Rambla*, otras dos con los colores catalanes y republicanos.

La afluencia de gente en las Ramblas era a las cinco de la tarde extraordinaria, enorme, como jamás se ha visto, y el entusiasmo de que se hallaba poseída la gran masa humana, delirante."

La Vanguardia, 15 de abril de 1931.

3. [La Vanguardia, proclamació de la República.](#)

4. Vídeo: Proclamació de la II República (recomanat)

4. La nova legalitat republicana

La Constitució republicana

El govern provisional de la República va convocar ràpidament eleccions a Corts per triar els representats populars que havien d'elaborar la nova constitució republicana. Amb l'onada d'entusiasme per la proclamació de la nova forma d'estat i amb l'esperances de canvi que havia obert, no és estrany que els republicans progressistes i els socialistes obtinguessin una clara majoria. Com que, a més, el sistema electoral primava molt en escons a la candidatura guanyadora en cada circumscripció, la majoria de la cambra va ser clarament republicana i d'esquerres.

Potser massa, perquè durant els sis mesos en que es va discutir el redactat de la Constitució, la majoria favorable a la transformació de l'estat no es va sentir obligada a negociar amb la dreta, que era vista com una minoria reaccionària, superada pel canvi polític. Alguns polítics van confondre el seu domini del parlament amb el sentiment dels ciutadans.

El desembre de 1931 la constitució fou aprovada amb 368 vots a favor, cap en contra i 89 absències (dels diputats monàrquics, que manifestaven d'aquesta manera la seva protesta). Niceto Alcalá Zamora, un home conservador i catòlic, però republicà i demòcrata, es va convertir en el primer president de la República. La majoria d'esquerres volia fer un senyal triant un home «centrista» que podia garantir els drets de tothom dins del marc constitucional.

La nova Constitució garantia tot un seguit de llibertats (religiosa, d'expressió, de reunió, de creació d'associacions i partits, de circulació i residència de les persones, d'inviolabilitat del domicili i del correu) i drets (com ara el divorci). Espanya deixava de ser un estat oficialment catòlic i es separava de l'Església, que ja no comptaria amb un suport econòmic públic.

Es reconeixia també que l'estructura de l'estat era compatible amb l'autonomia de municipis i regions, obrint la port al reconeixement d'un estatut especial per als territoris que ho demanessin.

L'esquerra va aconseguir que les Corts tinguessin només una cambra. Ho van fer pensant que aquesta única cambra havia de ser, per força triada en funció del nombre d'habitants, i no per territoris, de manera que les ciutats, de majoria republicana, podrien afavorir les majories progressistes. A més, una sola cambra permetia elaborar i aprovar més ràpidament les lleis, aspecte important quan calia fer un munt de reformes de tot tipus.

Aquesta cambra, El Congrés dels Diputats, s'escollia per sufragi universal i, després d'un interessant debat, es va reconèixer el sufragi femení, molt abans que altres estats d'Europa amb més tradició democràtica, com ara França o Suïssa.

Àudio: [Els problemes de la constitució republicana](#) 5 mn

Per saber-ne més:

1. [Constitución de 1931](#)
2. [El voto femenino en España](#)
3. [Clara Campoamor](#)

5. El bienni reformista

Durant la primera etapa republicana (1931-1933) en què van governar els partits d'esquerres, es van iniciar un seguit de reformes i millores socials, com la jornada laboral de vuit hores, la regulació del dret de vaga, la llei d'accidents laborals al camp i la llei de contractació laboral. També, en l'àmbit de l'ensenyament, es van construir més de 10.000 aules i es van preparar més de 7.000 professors.

Però, malauradament, aquesta política reformista va fracassar, a causa de les pressions que exercien, per una banda, els sectors més conservadors de la societat espanyola que no veien amb bons ulls aquestes reformes que feien perillar els seus interessos i privilegis, i per l'altra banda, els sectors més radicals de l'esquerra política i els sindicats obrers i pagesos que veien les reformes de la República com a molt moderades i lluny d'aconseguir les reformes que ells volien.

Retrat de Manuel Azaña, ministre de la Guerra i cap del govern durant el bienni reformista. Font: UNED.

La reforma militar

La monarquia d'Alfons XIII havia protegit i donat un gran protagonisme als generals i oficials de l'exèrcit, sobretot els anomenats "africanistes", que havien fet carrera a l'exèrcit colonial del Marroc.

Per això, la República no va ser ben vista per molts militars, i encara menys quan es va aprovar la llei de reforma de l'exèrcit, l'anomenada "Llei Azaña" de 1931.

Aquesta llei oferia la possibilitat de retirar-se si no es volia jurar fidelitat a la República amb el sou íntegre. Es van acollir a aquesta llei 80 generals i més de 12.000 oficials. Així, el govern republicà reduïa el nombre d'oficials, que passava de 20.000 a 8.000. Paral·lelament, el govern d'Azaña creava un cos militar d'ordre públic, la Guàrdia d'Assalt, que era fidel a la República. També es va crear el cos de sotsoficials i es va tancar l'Acadèmia Militar, que es trobava a Saragossa.

La reforma religiosa

La Constitució republicana definia l'Estat espanyol com a no confessional i va establir la llibertat de cultes, no només el catòlic.

L'any 1933 es va aprovar la llei de Congregacions, que va tenir la forta oposició de l'Església i dels sectors més conservadors de la societat. La llei prohibia a l'Església, entre altres coses, exercir l'ensenyament i tenir interessos econòmics en la indústria i el comerç. El Govern també va aprovar el matrimoni civil i el divorci i, finalment, es va aprovar que, a partir de 1935, l'Estat suprimiria el pressupost de l'Església.

La reforma agrària

Des del primer moment, el Govern de la República va intentar resoldre la greu situació que patia el camp espanyol, ja que l'Estat espanyol era bàsicament agrícola.

Més del 60% dels pagesos treballaven com a jornalers, és a dir, treballaven per jornada de dia. Els grans propietaris rurals només els contractaven en èpoques de sega o collita. Això feia que els pagesos jornalers visquessin en condicions de misèria permanent, sense possibilitat de prosperar i millorar les seves condicions de vida. Els pagesos jornalers reclamaven la propietat de la terra que

treballaven per resoldre la seva situació.

Un altre grup de pagesos treballava la terra dels grans propietaris en condicions d'arrendament, és a dir, de lloguer.

Finalment, hi havia un grup de pagesos que eren propietaris de les terres que treballaven.

El setembre de 1932, les Corts van aprovar la Llei de Reforma agrària i es va crear l'Institut de la Reforma Agrària per aplicar aquesta llei. Una part de la terra va ser expropiada amb indemnitzacions i les terres dels grans d'Espanya (l'alta aristocràcia, que era fidel a la monarquia i grans terratinents) es van expropiar sense indemnitzacions. L'aplicació d'aquesta llei era, per la seva naturalesa, molt complexa i difícil, i els resultats positius van ser molt escassos per manca de temps per desenvolupar tot el procés.

6. El bienni conservador

Al novembre de 1933 es va convocar la població novament a les urnes. Aquesta vegada la participació fou menor, del 67%, entre d'altres factors perquè els anarquistes havien demanat l'abstenció, i això es va notar a moltes zones de forta implantació obrera. Les dones van poder votar per primer cop.

Els republicans i socialistes es van presentar per separat a la majoria de circumscripcions. Els partits de la dreta es van presentar també per separat, però amb un programa que demanava revisar la Constitució i la legislació laica de la República i la concessió de l'amnistia per als militars que havien protagonitzat un intent de cop d'estat a Sevilla en 1932. La CEDA va aconseguir 115 diputats, els radicals 102, els socialistes 61 i el Partit Agrari 36. Els grans derrotats van ser els republicans d'esquerra, que entre tots els seus grups només van arribar als deu escons. Esquerra Republicana de Catalunya va mantenir la seva força, amb 1 diputats, però la Lliga en va treure 24. L'extrema dreta, amb Renovación Española i els carlistes van obtenir un gran resultat i obtingueren 35 escons, entre ells un per José Antonio Primo de Rivera, fundador del nou grup feixista Falange Española.

Votants al País Basc a les eleccions de 1933. Font: Wikipèdia

El president de la República no va voler encomanar al govern al partit guanyador, la CEDA, ja que aquest exigia una nova redacció constitucional, i no es refiava de la seva fidelitat a la República. Per això, li va correspondre ser cap de govern a Alejandro Lerroux, l'antic revolucionari radical, que ara s'havia convertit en el líder del centre-dreta. Malgrat la seva demagògia i conservadorisme, Lerroux no podia ser altra cosa que demòcrata i republicà, ja que era la base de la seva posició política al llarg de tota la vida. Per això, Niceto Alcalá Zamora li va confiar el govern, però aquest només podia ser efectiu amb el suport a les Corts dels vots de la CEDA. Un sector del seu partit no va acceptar aquests pactes i es va separar, cercant un nou acord de col·laboració amb els reformistes d'Azaña.

La derrota també va tenir greus conseqüències per als socialistes, que havien obtingut més d'un milió i mig de vots, però que havien tret un nombre petit d'escons degut al sistema electora. L'enfonsament del republicanisme d'esquerra va fer creure al sector més maximalista, liderat per Largo Caballero, que havia arribat el moment d'abandonar l'entesa amb els partits republicans burgesos i el de l'acostament als altres partits i sindicats obrers de caire revolucionari. El sector moderat, liderat per Indalecio Prieto, considerava que continuava essent imprescindible aquesta aliança amb el centre republicà per poder aturar l'ascens de la dreta. La CNT també estava dividida entre els que negaven qualsevol cooperació als governs de la República, que reprimia durament les vagues obreres, i els que consideraven necessari respectar el marc constitucional i lluitar per enfortir la capacitat d'acció dels treballadors.

El govern radical

El nou govern d'Alejandro Lerroux va paralitzar la Reforma Agrària, en un moment en què la crisi de preus al camp i el boicot dels propietaris, que es negaven a contractar jornaleros havien provocat una forta tensió a les zones de minifundis i, sobre tot, de grans latifundis.

També van alliberar al general monàrquic Sanjurjo i els condemnats pel cop d'estat de 1932, en contra de la voluntat del president de la República. En col·laboració amb la Lliga Catalana, van impugnar la Llei de Contractes de Treure aprovada pel Parlament de Catalunya, i que era un dels punts bàsics del programa d'Esquerra Republicana de Catalunya.

La divisió dels militars

Caps i oficials contraris a la República van formar la UME (Unió Militar Española) contestada pel sector més minoritari, però actiu, de militars d'esquerra amb la creació de la UMRA (Unió Militar Republicana Antifeixista). Els sectors d'ultradreta, liderats ara per l'antic ministre de la Dictadura, José Calvo Sotelo, van entrar en contacte amb el govern feixista de Mussolini i van obtenir fons i armes per portar endavant una conspiració per posar fi a la República i la democràcia.

Com a resposta a les mesures del govern, i a la revenja de certs sectors de la patronal, que van aprofitar per rebaixar el sou als treballadors, es van incrementar molt les vagues i les protestes socials.

Entrada de la CEDA al govern

Enmig d'una tensió creixent, amb una CEDA que parlava de la necessària "Reconquesta" d'Espanya, el seu líder, en Gil Robles, va exigir l'entrada de ministres al nou govern d'Alejandro Lerroux, una demana lògica des del punt de vista parlamentari, ja que era el seu partit el que permetia governar a Lerroux. Però representava una autèntica amenaça per a tota l'esquerra. Europa, durant aquells anys, oferia diferents exemples de partits de dreta catòlica i ultradreta que havien arribat pacíficament al govern i havien aprofitat per posar fi a la democràcia (a Portugal, Àustria, Alemanya...). Hi havia molta por de què Gil Robles, que mai havia volgut fer declaracions en defensa de la Constitució i la República, fos un d'aquests homes.

FONT:

La tensió política creixent incideix a la universitat, on els grups d'ultradreta i d'esquerra s'enfronten amb freqüència:

"El ministro de la Gobernación, al recibir ayer de madrugada a los periodistas, les dio cuenta de los sucesos estudiantiles registrados en la Universidad Central [de Madrid].

Manifestó que un grupo de estudiantes católicos de los pertenecientes a las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista [feixistes] intentó repartir un manifiesto excitando a la huelga. Como el ambiente se enrareciera rápidamente, ante la posibilidad de sucesos se requirió la presencia de un comisario de policía, quien al poco rato se presentó en el edificio acompañado de algunas fuerzas. Pasó a hablar con el rector, y cuando ambos conferenciaban, en la parte de afuera de la Universidad sonaron unos disparos. Lo ocurrido fue que un grupo de estudiantes de la Federación Universitaria Española [republicans], al ver que los de las J.O.N.S pretendían asaltar la universidad, se lanzaron sobre ellos y sobrevino la colisión, en la que se hicieron varios disparos.

Después del tumulto se comprobó que estaba gravemente herido en el pecho un estudiante. También resultó herida en una pierna una muchacha ciega que iba a cobrar una beca, y en un dedo un bedel de la Universidad.

A uno de los varios detenidos se le ocupó una pistola descargada, por lo que se supone que fue el autor de los disparos"

Fernando Díaz-Plaja. *La preguerra española en sus documentos*.

Per saber-ne més:

Web: [El bienni negro de la República](#)

7. Societat i economia durant els anys 30

La societat va conèixer canvis profunds durant el primer terç del segle XX. Aquests canvis modernitzadors es van notar molt més a les àrees urbanes. En el cas de Catalunya, va ser sobre tot Barcelona i la seva rodalia les que es van transformar en una metròpolis pròpia del segle XX. A l'Espanya interior i a la Catalunya rural, la permanència d'unes formes de vida i d'unes estructures agràries tradicionals van retardar aquests canvis.

La nova societat urbana i industrial

Entre 1900 i 1930 Barcelona va duplicar la seva població i a la proclamació de la República ja sobrepassava el milió d'habitants. Badalona, Sabadell i Terrassa s'havien convertit en centres industrials que atreïen considerables masses obreres.

Això va comportar el creixement en el nombre d'obrers i en el pes de les classes mitjanes. Cap al 1930 la meitat de la població activa treballava a la indústria, mentre que l'agricultura i els serveis es repartien gairebé per igual la resta de la població treballadora.

El nous mitjans de comunicació i les noves formes de sociabilitat

Els nous mitjans de comunicació (telèfon, ràdio), de transport (metro, tramvia, autobusos) i l'increment del consum de premsa gràcies a l'alfabetització, afectaven de manera molt desigual a les diferents classes socials, però van anar estenent una nova manera de pensar.

La circulació de notícies i de novetats, les noves demandes socials i les millores en el transport públic van afavorir noves formes de sociabilitat, basades en l'associacionisme sindical, esportiu, cultural, polític, que ja superava els límits anteriors que centrava al voltant de l'església catòlica i les tradicions populars la capacitat d'agrupar-se de la major part del poble. Ara els centres d'atenció de les persones es multipliquen, els actes col·lectius públics es tornen més reivindicatius i els espais de lleure es fan més freqüents.

Les noves formes de cultura

Amb l'alfabetització i una mica més d'espai per l'oci s'estenen la lectura i les noves ofertes per gaudir del temps lliure. Hi ha publicacions populars destinades a infants, joves, o dones, col·lectius que fins aquell moment no havien gaudit d'una literatura pròpia. També el teatre i el cinema es converteixen en espectacles de masses. El futbol disputa l'atenció dels afeccionats a les curses de braus, malgrat que aquestes van conèixer un espectacular creixement durant els anys 20.

S'estenen l'esport i l'excursionisme i apareixen noves formes de cultura alternativa, com ara l'esperantisme, el naturisme o el feminisme.

La situació econòmica

La Segona República va arribar en mig de la crisi econòmica internacional més fora que havia patit el capitalisme, la derivada del crack de la borsa de Nova York de 1929. El proteccionisme i l'escassa integració amb l'exterior de l'economia espanyola van fer que les conseqüències de la crisi arribessin amb retard. Per això van impactar de ple en el moment en què calia fer reformes estructurals i importants inversions de l'estat, que es van trobar sense un marc general favorable.

L'any 1933, unes fortes gelades van perjudicar l'exportació de productes agraris, sobre tot dels cítrics valencians. La devaluació de la pesseta va permetre mantenir un cert nivell d'exportacions, però a canvi d'encarir tots els productes externs, la qual cosa va mantenir encara més tancada l'economia espanyola i no va permetre incrementar el nivell de consum en la mesura que s'esperava.

A més, la proclamació de la República va provocar l'alarma dels inversors estrangers i dels empresaris nacionals. La fugida de capitals es va incrementar i es van retirar més del 10% dels dipòsits bancaris. La inversió privada entre 1931 i 1933, el període de govern del centre-esquerra, es va ensorrar. La part més recalcitrant de l'empresariat responia a les demandes sindicals amb el lema de "Mengeu república".

De tota manera, els sindicats van aconseguir increments de salaris, però com que aquests no anaven acompanyats per millores en la productivitat, la reducció de beneficis empresarials que provocaven van fer caure encara més les inversions.

Com que el règim de Primo de Rivera havia deixat un deute considerable, els primers governs republicans van voler mostrar la seva capacitat de gestió dels bens públics aconseguint un equilibri pressupostari que provocava la retallada de la despesa pública, tal com també feien molts altres governs occidentals. De fet, aquesta no era la mesura que calia en moments de crisi, perquè mancava la inversió privada i ara també s'afegia la retirada de les inversions estatals.

Com que el nou ambient de democràcia i llibertat afavoria també l'acció dels sindicats i dels partits obrers, el clima de conflictivitat social es va agreujar, actuant també contra les perspectives d'inversió econòmica. Aquesta conflictivitat va ser fins i tot exagerada a l'estranger per algunes ambaixades, com ara la britànica, que maldaven per aconseguir que els seus estats no acceptessin de bon grat

el nou règim republicà.

1. [La conquista del voto femenino en España.](#)
2. Àudio: [Els problemes de la banca a Catalunya](#) 3 mn
3. Àudio: [Les revoltes socials durant la República](#) 4 mn

8. Política i ideologies a Espanya i Catalunya

Partidaris i enemics de la República

El nou règim republicà era sostingut bàsicament per les classes mitjanes urbanes. Per a elles, la missió de la República era portar a terme una autèntica "revolució liberal burgesa", però no tnen prou força per a representar el conjunt de la societat. Incrementava la seva feblesa el fet de trobar-se dividides: a les grans ciutats recolzaven, sovint, la solució republicana, però les classes mitjanes de petits nuclis urbans preferien afegir-se als valors i la política del bloc més conservador i oligàrquic.

Sense el recolzament de les classes econòmicament poderoses, a les classes mitjanes els hauria calgut tenir el suport dels treballadors per a controlar la política de l'estat i tirar endavant el projecte republicà. Però la classe obrera, que va recolzar inicialment la República, s'anirà apartant d'un sistema que trigava molt a aplicar mesures urgents, com ara la reforma agrària i que reprimia les iniciatives revolucionàries dels més radicals.

Les classes socials que es van oposar més o menys obertament al règim, van ser les que havien sostingut a la monarquia: la noblesa i l'alta burgesia, passat el primer moment de desconcert, va aprofitar la llibertat política republicana per a organitzar els seus propis partits (Renovación Española, CEDA) i intentar el control del poder per la via parlamentària.

PARTITS I ORGANITZACIONS DE LA SEGONA REPÚBLICA

Esquerra:

1. Partits republicans reformistes:
 - Acción Republicana (Manuel Azaña)
 - Partido Radical Socialista
 - Unión republicana
2. Partits obrers:
 - Socialistes: PSOE
 - Comunistes: PCE, POUM
 - Anarquistes: FAI
3. Sindicats:
 - Socialistes i comunistes: UGT
 - Anarcosindicalistes: CNT
4. Nacionalistes i autonomistes:
 - Esquerra Republicana de Catalunya
 - Organización Regional Gallega Autónoma

Centre:

1. Partits republicans reformistes:
 - Unión Republicana
2. Nacionalistes i autonomistes:
 - Acción Nacionalista Vasca

Dreta:

1. Partits republicans:
 - Partido Republicano Radical
2. Partits conservadors
 - CEDA
 - Partido Agrario
3. Nacionalistes i autonomistes:
 - Lliga Catalana
 - Partido Nacionalista Vasco
3. Monàrquics:
 - Renovación Española
4. Feixistes i ultradreta:
 - JONS
 - Falange Española
 - Comunió Tradicionalista (carlistes)

9. La Generalitat de Catalunya dins la Segona República

Un cop aprovada la constitució republicana, es va procedir a l'elaboració del projecte d'estatut d'autonomia per a Catalunya (1932), l'anomenat "Estatut de Núria".

Un cop aprovat l'Estatut, i malgrat les limitacions polítiques i les dificultats econòmiques es va desenvolupar una tasca govern en un sentit similar a les reformes que estava aplicant el govern republicà de Madrid.

En l'ensenyament, i fins l'esclat de [la Guerra Civil](#), es van crear unes 2.000 aules, es van millorar les condicions professionals i laborals dels mestres, es van introduir les polítiques pedagògiques renovades i es van crear moltes colònies d'estiu.

En l'àmbit cultural, es van crear biblioteques i arxius i es va potenciar la conservació del patrimoni artístic. Així, l'any 1932 es va publicar el Diccionari General de la Llengua Catalana.

En sanitat, la Generalitat va reorganitzar l'atenció primària, es van construir hospitals i es va reformar l'assistència psiquiàtrica, i a més es van dur a terme campanyes de vacunació.

En l'àmbit del benestar, es va crear l'Institut contra l'Atur Forçós i es van reorganitzar els serveis d'assistència social, i també es van construir habitatges socials.

L'Estatut de Núria

Per saber-ne més:

1. [La Generalitat Republicana](#).
2. Àudio: [El conflicte rabassaire](#). 52 mn

9.1. El conflicte rabassaire

Aquest conflicte de la pagesia va marcar la vida de moltes comarques catalanes durant el primer terç del segle XIX.

El govern de la Generalitat republicana va intentar millorar la situació del camp, sobretot la dels pagesos arrendataris, que eren la major part dels camperols del país. Aquests treballaven la terra dels propietaris agrícoles mitjançant diferents tipus de contractes. El contracte de «rabassa morta» era el que feien els pagesos que treballaven la vinya. Aquest contracte era vigent mentre la vinya visqués, i aquest fet creava greus problemes entre rabassaires i propietaris. Per quina raó? Doncs, perquè els ceps d'una vinya no es moren tots de cop, sempre hi havia discussions sobre el punt en què calia replantar la vinya i la rendibilitat del contracte.

L'any 1922 es va fundar la Unió de Rabassaires, que ràpidament va esdevenir una força social i política. Era un sindicat que agrupava aquest tipus de pagesos, per tal de fer valdre els seus interessos i millorar la situació. Un dels fundadors del sindicat va ser l'advocat Lluís Companys, que va arribar a adquirir amb això un destacat paper polític i arribarà a la presidència de la Generalitat.

 Cartell de la Unió de Rabassaires

Cartell de la Unió de Rabassaires. Font: Pabelló de la República.

Amb la Generalitat republicana es va intentar donar solució al conflicte rabassaire i es va elaborar la Llei de Contractes de Conreu de 1934. La llei pretenia, entre altres aspectes, que els pagesos poguessin comprar les terres que treballaven. El Parlament va aprovar la llei amb els vots d'ERC i de l'únic diputat de la UDC (democristians). La Lliga Catalana, que representava els interessos dels propietaris catalans, malgrat ser una llei moderada, va votar en contra.

L'aprovació de la llei va fer que la Lliga portés la llei al Tribunal Constitucional de la República, que va declarar la llei inconstitucional perquè considerava que el Parlament no tenia competències per legislar sobre aquest punt. Això va provocar una forta crispació entre les forces polítiques i socials catalanes i entre la Generalitat i el Govern central. Finalment, es va arribar a un acord al mes de setembre, però, l'esclat dels Fets d'Octubre i la suspensió posterior de l'autonomia catalana van impossibilitar l'aplicació de la llei, que només es posarà en marxa durant [la guerra civil](#).

9.2. Els fets d'octubre

Els fets d'octubre van ser la reacció violenta de l'esquerra socialista i de l'esquerra nacionalista catalana al nomenament de tres ministres del partit majoritari de la dreta conservadora, la CEDA, i un del partit agrari. José Maria Gil-Robles, el líder de la CEDA, aliat amb el govern del republicà Alejandro Lerroux, va exigir, per mantenir el suport al govern que donava a les Corts el seu partit, que Lerroux els incorporés al govern de l'estat, una pretensió legítima dins un sistema parlamentari. El nomenament d'aquests ministres va provocar una vaga general convocada pels PSOE, molt intensa, però que va fracassar. La Generalitat de Catalunya, presidida per Lluís Companys, es va afegir a la revolta proclamant la República Catalana dins la República Federal Espanyola. Tot plegat suposava un cop d'estat anticonstitucional i per això el govern de Madrid va donar ordre a l'exèrcit de reprimir l'aixecament.

Quin era el problema? Que la CEDA, que havia participat a les eleccions republicanes tingués tres ministres feia tanta por, que impulsava als republicans del PSOE i de ERC a trencar amb la mateixa constitució republicana?

Dit així pot semblar una reacció exagerada, i realment constituïa un fet molt greu, però s'ha de tenir ben present el context per entendre com era que aquests grups es sentien sota una amenaça important a la llibertat política republicana.

- Gil-Robles no era un militar, ni un líder revolucionari feixista; era un catedràtic de Salamanca, catòlic i conservador. Però encara que ell no ho digués personalment, molts dirigents de la CEDA no amagaven les seves simpaties per la dictadura de Primo de Rivera o el feixisme italià, i fins i tot les joventuts de la CEDA rebien el seu líder amb la salutació romana i cridant «Jefe, jefe, jefe» com feien els feixistes i els nazis.

- En 1932, un altre catedràtic catòlic de Portugal, el doctor Salazar, havia posat fi a la democràcia, creant l'Estado Novo, feixista, un cop era al govern, sense haver d'encapçalar cap revolta.

- Aquell mateix any, un altre catòlic conservador, Dollfuss, havia instaurat, també des del govern, una dictadura a Àustria, i havia esclafat, armes a la mà, el poderós moviment socialista de Viena, quan havia intentat mantenir la república democràtica.

- Tot això, sense esmentar que, amb aparences democràtiques, Hitler va arribar al poder l'any abans i, en pocs mesos havia posat fi a totes les llibertats alemanyes i havia empresonat els dirigents dels partits d'oposició.

Amb aquests precedents, no resulta estrany que els socialistes espanyols i altres forces polítiques tinguessin por d'una repetició a Espanya d'aquests fets, i cridessin a defensar la democràcia de l'amenaça feixista. El fet, de tota manera, es que es va produir una situació revolucionària que trencava la constitució i que això seria utilitzat més endavant per la dreta com a justificació de la seva manca de respecte a la constitució republicana.

Per quina raó la Generalitat es va involucrar en aquests fets? També per por al feixisme?

La veritat es que mai s'han aclarit del tot les raons que van impulsar al president Companys a afegir-se a la vaga general dels socialistes i a trencar la Constitució espanyola proclamant la República Catalana, però es poden suposar.

D'una banda hi havia la por al feixisme, i l'enfrontament continuat amb l'executiu de Lerroux per la suspensió de lleis aprovades al Parlament de Catalunya, però també hi havia raons internes. Des de la mort de Francesc Macià, el president Companys controlava amb moltes dificultats ERC. El sector clarament separatista, els seguidors d'Estat Català, l'acusaven de no ser independentista. Certament, Companys sempre havia estat vinculat als sectors més esquerrans i més preocupats per la qüestió social, dins del catalanisme. Segurament, per poder tenir el control de tots els sectors del partit, va optar per proclamar la República Catalana i anar a la presó, abans que haver de col·laborar amb la política antiautonomista de la CEDA. També és veritat que el govern podia haver simplement dimitit, però va preferir encapçalar la resistència. Companys era ben conscient de què aquella proclamació no tenia cap futur, però sabia que, un cop havia anat una mica més enllà que el mateix Macià, ningú el podria acusar mai de no ser prou sobiranista. La revolta del Govern no va arrossegar la població. Només una part dels sectors més militants d'Esquerra van sortir al carrer i la resta de forces polítiques, o no tenien prou força –com ara els socialistes– o no van voler col·laborar –els anarquistes–.

Amb tot, el preu pagat per aquesta decisió va ser molt alt. Hi va haver morts, 3.400 detinguts, la suspensió l'Estatut d'Autonomia i va intervenir l'Ajuntament de Barcelona, i la condemna a 30 anys de presó dels membres del govern per atemptar contra la Constitució.

Un fet que cal remarcar es que Companys va desconèixer la constitució republicana de 1931 en proclamar la República Catalana, però ho va fer com estat d'una república federal espanyola, i va convidar al govern d'aquesta (inexistent república federal) a tenir la seva seu a Barcelona. No es tracta, per tant, d'un intent polític pròpiament separatista, sinó de provocar un canvi de règim a tota Espanya, tal com demanaven també els socialistes.

I fora de Catalunya?

La convocatòria va ser seguida de manera molt desigual. Els anarquistes no van recolzar la crida revolucionària i bona part dels treballadors i la pagesia van restar al marge. Amb tot, els enfrontaments van ser intensos. La vaga general va durar una setmana a Madrid, el País Basc, part d'Aragó, Murcia, i localitats disperses d'Aragó, el País Valencià, Andalusia i altres parts.

La situació més crítica per al govern es va donar a Astúries, on els sindicats de diferents ideologies van constituir una Unió de Germans Proletaris que va proclamar una república revolucionària. Fins i tot van aconseguir el domini de bona part dels principals centres urbans i les conques mineres. Va ser necessari portar forces militars professionals del Marroc per iniciar una reducció sistemàtica de l'aixecament. Aquí el preu va ser molt més alt: 1.335 morts (dels quals 1.051 eren revolucionaris), més de 3.000 ferits i una persecució policial ferotge, que va incloure tortures i afusellaments sense judici, com a resposta a les violències, reals, però molt més petites en nombre, comeses pels revolucionaris.

A tot el territori espanyol es van detenir més de 30.000 persones.

Com es que els anarquistes no van recolzar aquesta convocatòria de vaga general? Per un cop que els socialistes es tornaven revolucionaris, no els havien de seguir? No tenien por del feixisme?

Si, però cal no oblidar-se que, quan els socialistes havien col·laborat al govern de la República durant els anys immediatament anteriors (1931 a 1933), havien reprimit amb duresa els intents d'aixecament revolucionari anarquista. També el govern d'Esquerra Republicana els havia perseguit amb sanya i s'havia arribat a torturar als detinguts anarquistes. Als ulls de la CNT i la FAI uns i altres no es diferenciaven gaire del govern de Lerroux i la CEDA.

Per saber-ne més:

1. Àudio: [Els fets d'Octubre](#) 8 mn
2. Vídeo: [Els fets d'Octubre](#) 11 mn

9.3. Les eleccions de 1936

El 15 de gener de 1936 es va signar el pacte del Front Popular amb un programa basat, principalment, en l'amnistia general, l'entrada en vigor de la Reforma Agrària i de l'Estatut de Catalunya, la modificació de les lleis locals i d'ordre públic, i l'ampliació de l'ensenyament primari i secundari. No hi havia cap extremisme e un programa bàsicament moderat, no revolucionari.

Havien signat aquest pacte la Unión Republicana, Izquierda Republicana, el PSOE, el PCE, la UGT, les Joventuts Socialistes, El Partit Sindicalista, y el POUM. A Catalunya, van signar un acord semblant, anomenat Front d'Esquerres, els partits esmentats i altres petits partits republicans i socialistes d'àmbit català. La CNT i els anarquistes no van voler entrar a la coalició però van donar permís als seus afiliats per votar-la.

La dreta va agrupar també les seves forces "contra la revolució" i va impulsar un Bloc Nacional que a Catalunya es va anomenar Front Català d'Ordre. El partit més fort era la CEDA, però va esclatar una discussió sobre la conveniència o no d'establir pactes amb els partits i grups feixistes. Alguns dirigents s'oposaven i altres no. Gil Robles va donar llibertat per confeccionar les llistes a nivell provincial, unes amb feixistes i altres no. Això va permetre l'entrada d'un nombrós grup de candidats d'ultradreta i va desprestigiar al líder conservador. Falange Española no va participar a la coalició com a partit, però si ho van fer alguns dels seus afiliats.

El Partit Nacionalista Basc es va presentar sol, perquè era un partit conservador i ultracatòlic que no podia acceptar la ideologia del Front Popular i, al mateix temps, era un partit nacionalista que no combregava amb l'espanyolisme del Bloc Nacional.

Les eleccions es van fer el 16 de febrer i el Front Popular, que va guanyar a les principals zones urbanes i industrials obtingué 4.654.116 vots, per 4.503.524 del Bloc Nacional. Els partits centristes només obtingueren 526.615 vots. Semblava evident que les forces de la dreta i l'esquerra estaven molt igualades, però els partidaris del Front Popular obtingueren un nombre molt elevat de diputats gràcies a la llei electoral (278 per 130 dels seus rivals i 40 per la resta de partits), i ho van celebrar com una gran victòria.

1. Web: [La victòria del Front Popular](#)

10. Causes de la guerra civil

La guerra civil espanyola va ser fruit de totes les tensions acumulades a Europa des de la fi de la primera guerra mundial

- D'una banda, l'enfrontament entre els estats decebuts pel tracte rebut (com ara Alemanya o Itàlia, per diferents raons) i els que van ser vencedors del conflicte (com ara Gran Bretanya i França). Això es pot veure clarament en els intents d'apaivagar l'agressivitat dels primers per part dels segons, en la creació del pacte de no-intervenció o la conferència de Munich. La república espanyola va ser víctima del pacifisme i la mala consciència de les grans potències i de l'agressivitat de les potències que s'estaven refent.
- El xoc ideològic entre les noves ideologies revolucionàries (el feixisme, el comunisme, l'anarquisme) i el model de democràcia liberal en que s'havia volgut basar la república.
- L'enfrontament entre l'esquerra i la dreta, que no és exactament el mateix que hem dit abans, perquè defensors del liberalisme i del totalitarisme hi havia a tots dos bàndols. El drama es que a la guerra va guanyar la pitjor combinació, el conservadorisme reaccionari en la seva versió totalitària, o sigui, el feixisme.
- A la guerra no s'hagués arribat sense les grans contradiccions en què havia entrat l'economia i la política espanyoles durant els 50 anys anteriors, que hem estudiat en els lliuraments anteriors.
- La guerra també va ser filla de la crisi de 1929, probablement la crisi econòmica més gran que ha patit el capitalisme en tota la seva història. Sense les dificultats econòmiques i la tensió social que va generar aquest enfonsament econòmic no s'entén tampoc el fracàs de la democràcia liberal que feia tant de temps s'esperava.

Àudio: [Importància històrica de la guerra civil espanyola](#). 5 mn

Vídeo: [La guerra civil española](#) (resum) 10 mn (recomanat)

Àudio: [Els assassinats del tinent Castillo i del diputat Calvo Sotelo, preludi de la guerra civil](#). 7mn

Àudio: [Per què Franco i no Mola? Els generals sublevats concedeixen a Franco plens poders per dirigir l'estat](#) 6 mn (recomanat)

11. El cop d'estat del 18 de juliol de 1936

Àudio: [El fracàs del cop d'estat del 18 de juliol a les grans ciutats.](#) 8 mn.

Vídeo: [El estallido de la guerra civil](#) 6 mn

FONT 1:

"Se ha frustrado un nuevo intento criminal contra la República. El Gobierno no ha querido dirigirse al país hasta conseguir conocimiento exacto de lo sucedido y poner en ejecución las medidas urgentes e inexorables para combatirlo.

Una parte del Ejército que representa a España en Marruecos se ha levantado en armas contra la República, sublevándose contra la propia Patria y realizando un acto vergonzoso y criminal de rebeldía contra el poder legítimamente constituido.

El Gobierno declara que el Movimiento está exclusivamente circunscrito a determinadas ciudades de la zona del Protectorado, y que nadie, absolutamente nadie, se ha sumado en la Península a tan absurdo empeño. Por lo contrario, los españoles han reaccionado de un modo unánime y con la más profunda indignación contra la tentativa reprobable y frustrada ya en su nacimiento."

Comunicat emés per ràdio, el matí del 18 de juliol de 1936.

FONT 2:

"Españoles: el Ejército es dueño de toda España, menos de algunos puntos aislados donde luchamos con ventaja. Las columnas victoriosas que se dirigen a Madrid están el Guadarrama a pocos kilómetros de la capital, que no tardará en caer en nuestras manos. El general Franco se encontraba ayer en Córdoba al frente de una fuerte columna de tropas procedentes de África.

Es inútil oponerse al avance de la mayor parte del pueblo español sano, que sólo desea una España libre de odios.

El intentar resistir sólo conducirá a derramar sangre que el ejército quiere evitar, pues está convencido que, libres de los errores y malas pasiones que en el pueblo han querido encender malos españoles, podemos, todos unidos, conseguir la grandeza de nuestra Patria."

General Mola, 19 de julio de 1936.

FONT 3:

"Durante estos días críticos ningún bando actuó con decisión: si el ejército hubiera conseguido alzarse en toda España el 18 de julio, la vieja receta del pronunciamiento hubiera sido, una vez más, efectiva como instrumento de cambio político y se habría evitado la guerra civil. Si el gobierno hubiera ordenado armar a los trabajadores el 17 de julio, en lugar de hacerlo días después o de no hacerlo en absoluto, como en Galicia, acaso se habría aplastado la rebelión más eficazmente. Pero, tal como fue, las vacilaciones del gobierno se repitieron en toda España; cada ciudad actuó independientemente de acuerdo con el equilibrio local de fuerzas [...] Los primeros días dividieron también, a España en zonas políticas que no siempre guardan relación exacta con las simpatías políticas previas y con la estructura social, que se les atribuyó después. Algunas regiones se comprometieron: Navarra con el alzamiento, y Cataluña con la República. Otras fueron arrolladas por los azares de la guerra: así, Extremadura y buena parte de Andalucía habían votado por el Frente Popular, pero pronto fueron conquistadas y se vieron integradas al territorio nacionalista [...] Pero para gran parte de la población, la adhesión política era consecuencia de hallarse "atrapado" en una u otra región, y la lealtad, por usar una expresión de la época, resultaba una cuestión geográfica. De ahí el problema de la quinta columna en las zonas republicanas y de la resistencia en la retaguardia tras las conquistas nacionales. Gradualmente, la propaganda y el instinto de conservación robustecieron la lealtad geográfica de los indiferentes hasta convertirla en una especie de convicción política."

Raymond Carr: España 1808-1975.

12. La política de no-intervenció

En el moment en què es produeix el cop d'estat també a França ha arribat al poder un govern d'esquerres, del Front Popular, dirigit pel socialista León Blum. A França la lluita entre les esquerres (una part de les quals eren també partits revolucionaris) i les dretes (una part de les quals també s'acostaven al feixisme) era gairebé tan aferrissada com a Espanya, amb la crucial diferència de què no hi va haver intents de cop d'estat de l'exèrcit, majoritàriament republicà.

Aquest govern del Front Popular havia de sentir una natural simpatia envers el Front Popular espanyol. I la veritat es que Leon Blum, personalment, era partidari d'un suport decidit a la República, però no va poder implementar aquesta política per diferents raons.

Dins el govern de França, els socialistes havien d'actuar en coalició amb els republicans radicals. Malgrat el seu nom, aquests radicals feia temps que s'havien tornat molt conservadors (recordeu que a Espanya havia passat quelcom semblant amb en Lerroux, el republicà radical, però cada cop més a la dreta, del que ja hem parlat al I i II blocs de l'assignatura). Els radicals francesos es van oposar sempre que van poder a donar un suport incondicional al Front Popular espanyol, per por a la revolució d'esquerres.

Leon Blum, cap del govern de França, i Anthony Eden, ministre de la Gran Bretanya, s'entrevisten en 1936. Font: Wikipèdia.

Però el bloqueig principal va venir de l'exterior. El govern britànic de Chamberlain, molt conservador, no sentia cap simpatia des del principi per la República espanyola. La seva preocupació principal era que Alemanya no trobés cap raó per iniciar una nova guerra europea. Els anglesos havien perdut gairebé tota una generació de joves a la primera guerra mundial, i es sentien culpables de no haver sigut prou generosos amb l'Alemanya derrotada a la pau de Versalles de 1919. Per això, ara, la seva màxima obsessió era no haver de passar de nou per un conflicte on no se sentien prou forts per mantenir-se com a primera potència. Els anglesos també consideraven fora de tota discussió que els participessin en una crisi europea al costat dels soviètics (que encara no havien intervingut) i menys en defensa d'una república d'esquerres.

Sense el suport britànic, una guerra amb Alemanya era un risc massa gran per a França, que no disposava ni de tant població, ni d'una indústria tan desenvolupada com l'alemanya. Els mateixos polítics de França ja tenien por d'enfrontar-se alhora a una crisi amb Alemanya i a la pressió de la dreta i ultradretes franceses.

Per tot això, Blum va haver d'improvisar una política diferent, mirant d'apaivagar les creixents tensions internacionals. Va impulsar, juntament amb els anglesos la creació d'un Comité Internacional encarregat de supervisar una política que ofegué la guerra a Espanya sota la idea de no proporcionar ajut a cap dels dos bàndols combatents, la qual cosa ja era greu, perquè situava al govern legítim de la república pràcticament al mateix nivell que el grup de militars sublevats.

En canvi, les dues potències feixistes van ajudar, de manera decidida i decisiva, als colpistes des del primer moment. Hitler, no només va enviar el que l'havia demanat Franco, sinó que va duplicar les quantitats sol·licitades. Mussolini ja havia aportat diners i altres mitjans a la conspiració prèvia al cop, i el seu compromís amb la victòria franquista va ser total, perquè aspirava a dirigir la política exterior espanyola un cop acabat el conflicte. Fins i tot hi va haver una competència entre els dos dictadors feixistes, per impedir que Franco caigués sota la dependència de l'altre.

A la Unió Soviètica, Stalin s'inclinava al principi més aviat per la neutralitat, però altres membres del partit comunista volien un ajut als revolucionaris espanyols, però parcial i amb compensacions polítiques i econòmiques. A l'agost, Rússia ja s'havia decidit per donar suport a la República, però estaven més preocupats per una aliança amb França que amb Espanya.

Per tot això, finalment, Berlin, Roma, Lisboa i Moscou van donar el vist-i-plau a la creació del Comitè de No-Intervenció. Els estat feixistes (Alemanya, Itàlia i Portugal) volien aparentar que es mantenien neutrals quan no era veritat, i els soviètics no volien distanciar-se dels francesos. Los Estats Units, que tenien partidaris dels dos bàndols dins del govern, van acceptar la idea de la no-intervenció, però no van voler involucrar-se en els problemes europeus i no van formar part del Comitè. La major part d'estats europeus es van afegir a la posició francesa i van bloquejar els enviaments d'armes i altres elements estratègics a Espanya

L'únic estat important que va donar des del principi un suport incondicional a la República va ser Mèxic, però era massa lluny i el que podia oferir era poc, tret d'armes lleugeres i facilitats per al transport.

El Comitè de No-intervenció va funcionar des de l'estiu de 1936, però, efectivament, va ser una farsa. No hi havia previsió de sancions per aquells que incomplissin els acords, ni cap idea de qui havia d'imposar el respecte de tots al pacte signat. Alemanya i Itàlia trencaven obertament el que havien promès i, en canvi, es permetien vigilar mab les seves flotes les costes republicanes en nom del Comitè, impeding els subministraments a la República. En canvi, Anglaterra i França sí que respectaven els pactes, i negaven el pas fins i tot a les armes que la República havia adquirit legalment en altres estats.

Itàlia va aportar uns 70.000 homes, perfectament equipats i enquadrats, i molt de material, a més d'armes, municions, avions, instructors, mapes, sistemes de comunicació, suport als agents franquistes a l'estranger i control marítim de les costes republicanes. Alemanya va portar menys homes però amb un equipament tecnològicament avançat, com va ser el de la famosa Legió Condor, amb un centenar d'avions, amb els seus pilots, comandaments i suport mecànic. Només aquesta unitat va portar 5.000 alemanys a la guerra espanyola i potser hi van arribar fins a 15.000 alemanys en total. Sobre tot, van ser decisius els crèdits que van permetre a Franco fer-se amb carbó, petroli, armes i altres equipaments vitals i que Espanya va estar pagant fins molt després de la Segona Guerra Mundial.

El bàndol republicà va gaudir d'un suport material i humà inferior i, sobre tot, pagat de manera immediata i efectiva amb les reserves d'or i divises del Banc d'Espanya.

L'ajuda més decidida va arribar dels voluntaris antifeixistes vinguts de tot el món que es van organitzar a les milícies dels diferents partits, sobre tot a les anomenades Brigades Internacionals que controlava el Partit Comunista. Però aquests voluntaris, molts d'ells amb poca formació militar, arribaven sense armes ni recursos econòmics, que els havia de proporcionar el govern de la República. En total, les BBII van aplegar uns 60.000 homes al llarg de tota la guerra.

No es coneix en detall quin va ser el nombre de persones arribades de la Unió Soviètica, com a tècnics militars o consellers polítics, però poden ser entre 2000 i 6000 persones, amb uns 760 tancs, més de 1.500 peces d'artilleria i uns 1000 avions.

FONT 1. ABC. Madrid, 2 de abril de 1939.

Burgos.- Su Santidad el Papa Pío XII ha dirigido al Generalísimo Franco el siguiente telegrama: "Levantando nuestro corazón al Señor, agradecemos sinceramente, con V.E., deseada victoria católica España. Hacemos votos para que este queridísimo país, alcanzada la paz, emprenda con nuevo vigor sus antiguas y cristianas tradiciones que tan grande le hicieron. Largos sentimientos efusivamente enviamos a Vuestra Excelencia y a todo el noble pueblo español nuestra apostólica bendición". Pío Papa XII.

FONT 2.

Combatents mobilitzats durant la guerra

Per l'exèrcit franquista: 1.260.000

Per l'exèrcit republicà: 1.700.000

Combatents estrangers

Per l'exèrcit franquista: italians (72.827), alemanys (5.200), marroquins (110.000), portuguesos (10.000), irlandesos (700), francesos (400)

Per l'exèrcit republicà: Brigades Internacionals (61.582), soviètics (5.600)

Per saber-ne més:

1. [El Comité de No Intervención](#)
2. Àudio: [La farsa de la no-intervenció](#) 9 mn
3. Web: [La Legión Condor alemana](#)
4. Web: [Italia y Mussolini](#) en la guerra civil española

13. Aspectes militars de la guerra civil

En aquest lliurament hem de conèixer les causes, el context i els fets històrics fonamentals de la guerra civil. Pel què fa a aquesta darrera part, durant els tres anys de la mateixa, hi van passar moltes coses. Hi ha fets polítics i hi han fets militars. Pels que no hem estudiat abans la guerra civil, o no tenim un coneixement previ d'aquests aspectes militars, hi ha alguna manera simple d'entendre com va anar la part bèl·lica del conflicte, que sigui fàcil de recordar i ens ajudi a situar també els fets polítics?

Entrant en matèria, ens podem adonar que la guerra civil va seguir unes etapes bastant clares, que podem relacionar en el temps amb els principals fets polítics:

1936

Quan comença la guerra, el principal interès dels militars rebels és unir les disperses zones que han quedat sota el seu control, ocupar Madrid i tenir la iniciativa estratègica. Com s'aconsegueix això? Seguint la tàctica colonial ja provada d'enviar columnes armades per ocupar les vies de comunicació. Després es procedia a ocupar el territori del voltant. Per exemple:

- Des de Sevilla es van enviar tropes per enllaçar amb les guarnicions de Córdoba o Granada que havien quedat aïllades. Des de Pamplona es van enviar tropes per assegurar el contacte amb les forces de Logronyo i Saragossa, etc.
- Després es van fer ofensives per unir el nord i el sud del territori, per Extremadura, i es va ocupar Guipúscoa (Irún, Sant Sebastià), al País Basc, separant la franja cantàbrica que havia restat fidel a la República de la frontera francesa. Aquestes columnes anaven eliminant tots els partidaris de la República en pobles i ciutats segons arribaven.

 Situació militar de la guerra civil al juliol de 1936. Mapa

Situació militar de la guerra civil després del cop d'estat. Juliol de 1936.

En aquest moment, tant els militars sollevats com el govern republicà s'adonen que han d'enfortir-se políticament. Els uns pensen que tenen el triomf a l'abast de la mà i cal saber qui ha de governar Espanya quan prenguin la capital, i els segons són conscients de què cal resistir a tot preu i enfrontar-se a l'exèrcit professional d'una manera molt més organitzada que als primers mesos de guerra. Per això, al setembre, es forma el govern d'unitat de Largo Caballero amb totes les forces antifeixistes, i es dissol a Catalunya el Comitè de Milícies. Tant a Madrid com a Barcelona es formen governs de concentració que inclouen des dels republicans d'esquerra fins els anarquistes. Poc més tard, a l'octubre, la Junta de Defensa formada pels generals que han fet el cop d'estat lliura a Franco el comandament únic de la revolta.

- Un cop fet això va començar l'ofensiva general sobre Madrid, tant des del nord, atacant per la Serra del Guadarrama, com des del sud. Els dos intents van fracassar davant la resistència de l'exèrcit republicà i el poble madrileny que li va donar suport.

Pel què fa al bàndol republicà, aquest primer any de guerra s'havien pres també mesures ofensives molt semblants, com les columnes anarquistes catalanes que van sortir cap a l'Aragó per recuperar aquest territori i fer més fàcil l'enllaç amb Madrid, o el desembarcament a Mallorca, una idea estratègica per impedir que els rebels controlessin el Mediterrani. Totes dues iniciatives van fracassar per manca de tropes entrenades i de mitjans bèl·lics per operacions de tant abast.

1937

A l'inici de l'any els franquistes insisteixen en la seva idea central de prendre Madrid i posar fi ràpidament al conflicte. Són les batalles del Jarama (pel sud) i Guadalajara (pel nord). Quan perden totes dues batalles i comproven que les defenses de Madrid s'han consolidat perfectament, decideixen canviar d'estratègia i reduir el territori republicà poc a poc, en una guerra llarga, que Franco veu amb bons ulls.

Tots els dos bàndols són conscients, doncs, de què la guerra no es decidirà en pocs mesos, i que cal enfortir l'autoritat i la disciplina dins del propi territori per ser capaços de menar una lluita de llarga durada. No és tampoc casualitat que la batalla de Guadalajara acabi al març i que, a l'abril, Franco decreti la unificació de tots els partits i milícies que donaven suport a la insurrecció i imposi aquesta decisió per la força. Molt poc després, al maig, tant a Madrid com a Barcelona, els partidaris de guanyar la guerra i deixar la revolució per més endavant (els republicans, nacionalistes catalans, socialistes i comunistes) s'imposen als anarquistes i comunistes revolucionaris i centralitzen de nou el poder a les mans del govern republicà de Juan Negrín. A Catalunya, això es va fer de manera violent. És el que es coneix com "els fets de maig".

Un cop aconseguida la unitat política, Franco es centrarà primer en la destrucció del què quedava de territori republicà aïllat al nord de la Península (Biscaia, Cantàbria i Astúries) que anirà atacant en aquest ordre sistemàticament. L'exèrcit republicà, per veure d'aturar aquesta ofensiva llença alguns atacs locals que volen distreure les tropes franquistes en punts febles del front. Són les batalles de

Brunete (a Madrid), de Belchite (a Saragossa) i de Terol. Totes elles obtenen un èxit limitat, però no aconseguixen que Franco retiri tropes del nord i es perd tota la Franja cantàbrica.

 Situació militar de la guerra civil l'octubre de 1937. Mapa

Situació militar de la guerra civil a l'octubre de 1937

1938

Franco disposa ara d'un gruix important de tropes, uns 200.000 homes per atacar a qualsevol punt del front republicà. Escollirà el front de Terol, on els republicans s'han desgastat en la lluita durant l'hivern passat, amb unes temperatures extremes, sense haver enfonsat les tropes franquistes. Quan millora la climatologia, Franco llença un atac massiu entre Terol i Castelló, que trenca completament el front republicà i arriba al Mediterrani, separant les forces republicanes del centre de la Península de les de Catalunya. També van entrar a Catalunya i van ocupar la ciutat de Lleida. El seu següent objectiu és València, que fa molts esforços per prendre, però aquí fracassa a les portes de la ciutat, per la desesperada resistència dels republicans.

 Situació militar al juliol de 1938. Mapa

Situació militar al juliol de 1938

Aquesta resistència permet al que quedava d'exèrcit a Catalunya refer-se i, quan ja ningú s'ho esperava, prendre la ofensiva i atacar pel nord, travessant l'Ebre. Es tractava, un cop més, de sorprendre Franco i aturar l'atac contra el nou objectiu, que aquest cop era València. Ara sí que els republicans ho van aconseguir i València es va salvar. Però l'atac a l'Ebre havia estat molt limitat i l'avenç poc profund. Franco hauria pogut perfectament deixar aquestes tropes encallades al sud del riu i atacar Catalunya pel front del Segre. Molt en la seva línia, va preferir allargar la lluita i destruir el que quedava d'exèrcit republicà allà mateix, al lloc on havien atacat, per no reconèixer cap derrota, i per garantir que no hauria de lluitar pràcticament a Catalunya un cop arribat el moment de l'ofensiva final. Per això la batalla de l'Ebre es va allargar durant mesos.

1939

La resta ja va ser només el final. Poc abans de la fi de l'any 1938 Franco ataca Catalunya i l'exèrcit republicà i els governs espanyol i català es retiren disciplinadament cap a la frontera sense resistència realment efectiva perquè ja no hi havia ni tropes experimentades, ni aliments suficients ni recursos militars per poder enfrontar el poderós exèrcit franquista.

 Situació militar al març de 1939

Situació militar al març de 1939

Perduda Catalunya, el govern republicà volia resistir encara uns mesos més a la zona central per veure si es podia enllaçar amb un conflicte bèl·lic europeu entre les democràcies occidentals i els feixismes (que va arribar al setembre d'aquell mateix any) o si, com a mínim, es podia organitzar la sortida cap a l'exili de tots els que havien de fugir de Franco, però això no va ser possible pel cop d'estat del coronel Casado y l'enfonsament del front a Madrid. Una setmana més tard, a l'abril, acabava una guerra que va durar gairebé tres anys.

14. Política interna de la zona republicana

Des del mateix principi de la guerra civil, es van produir a la zona republicana tres fenòmens molt importants que van marcar la seva evolució posterior:

1. Trencament inicial de l'aparell de l'estat

Es van desfer bona part de les forces armades i de policia que garantien la força de l'estat. En canvi, es van distribuir armes a les milícies de partits i sindicats per a poder defensar la República. D'aquesta manera, van aparèixer arreu Comitès, Milícies o Junes, que s'havien armat i que deien representar la legitimitat republicana. Hi havia grups que exercien la repressió contra els simpatitzants de l'altre bàndol i forces de control irregulars. Tot exercici d'autoritat havia de ser consensuat amb les forces revolucionàries.

2. Una revolució econòmica i social

L'esclat de la guerra civil provocà un autèntic trasbals social. El canvi anava molt més enllà de les reformes empreses fins aleshores.

Aquests processos revolucionaris es van portar endavant en un ambient de gran llibertat, diversitat i espontaneïtat, i van ser principalment fruit de la iniciativa d'anarquistes i socialistes d'esquerra.

3. La manca d'unitat interna

Va ser un greu problema de l'Espanya republicana. Els enfrontaments entre forces polítiques i sindicals varen provocar tensions i crisis en els governs, dificultant tot el funcionament polític i militar de la zona.

Al setembre, dos mesos després d'iniciada la guerra, es va formar un govern de concentració dirigit per Francisco Largo Caballero, de l'ala esquerra del PSOE, que abastava els partits republicans burgesos, els socialistes, comunistes i anarquistes, malgrat les seves grans diferències, units per combatre el feixisme.

Aquest govern va permetre organitzar les milícies en formacions militars regulars i legalitzar les col·lectivitzacions. Sota la seva direcció es va salvar Madrid i es van obtenir alguns èxits importants, com les batalles del Jarama i Guadalajara, però va impedir

Per saber-ne més:

1. La revolució social durant la guerra a Catalunya. 47 mn

2. Laura Freixes: [Una generación de catalanes](#)

3. Àudio: [La persecució eclesiàstica](#) 7 mn

15. Política interna de la zona rebel

L'anomenada Espanya "nacional" es sostenia sobre quatre elements que van servir de fonament al poder de Franco:

1. L'exèrcit. L'aixecament militar i la prioritat contínua que es donava a l'esforç de guerra, convertien als militars en la columna vertebral de la nova situació, i la dinàmica victoriosa de la guerra, on els rebels afegien amb regularitat nous territoris a la seva zona, permetia presentar al seu cap com a un "Generalíssim" victoriós. Això era el que facilitava i justificava davant la població l'important paper que tenia l'exèrcit en l'administració civil.

Sense la condició de cap de l'exèrcit de Franco i el seu carisma militar no es podria entendre el grau d'autoritat que va aconseguir sobre els polítics que li donaven suport i que eren, inicialment, figures més populars i amb més partidaris que ell.

2. L'església catòlica. Els bisbes varen recolzar l'aixecament de 1936 des del mateix inici de la guerra. Destaca particularment la carta col·lectiva de l'episcopat espanyol (1937) signada per la gran majoria de bisbes. A la carta es denunciava la persecució religiosa de la zona republicana i un recolzament total i justificatiu de la causa "nacional" a la que donaven la consideració de "Croada" en defensa de la fe, una guerra santa. Els seus efectes varen ser immediats.

El sentiment catòlic es converteix d'aquesta manera en element de cohesió al voltant de Franco. Les classes mitjanes veuen a la guerra una confrontació entre el bé i el mal, destinada a restablir els principis catòlics tradicionals

3. La Falange. Aquest partit polític feixista, molt reduït en nombre de membres abans de la guerra, va conèixer una espectacular expansió durant la mateixa, perquè molts membres, sobre tot joves, dels partits monàrquics s'hi van afegir, i d'altres que no havien participat abans a la política. Fins i tot alguns republicans, atrapats per la situació en la zona "nacional" van veure en el carnet de la Falange una manera d'amagar les seves simpaties anteriors.

Però va ser sobre tot l'actitud favorable de Franco el que va multiplicar la força i importància del partit. Franco no era falangista per ideologia, però aquesta era la formació més propera als feixismes d'Itàlia i Alemanya, que li permetien guanyar la guerra. A més, la resta de partits del seu bàndol tenien els seus propis candidats per a ser cap de l'estat (els monàrquics carlins o alonsins) o bé eren massa depenents de l'església catòlica. En canvi, el líder i fundador de Falange, José Antonio Primo de Rivera, va ser afusellat a l'inici de la guerra, i això va permetre a Franco manipular a la seva conveniència als nous caps de la formació. Quan el successor de José Antonio, Manuel Hedilla, va oferir resistència, va ser condemnat a 30 anys de presó. La unificació de les milícies i forces polítiques de la zona franquista (abril de 1937) va ser feta sobre tot en benefici de la Falange.

16. L'economia de guerra a Catalunya

El Comité Central de Milícies Antifeixistes havia dirigit l'ocupació de les fàbriques dels obrers, a través de les anomenades col·lectivitacions industrials. Un cop fracassat el cop d'estat a Catalunya, els obrers van tornar a treballar a les fàbriques, però es van trobar que els propietaris o els encarregats havien fugit o s'escapaven de les patrulles de la CNT-FAI. Llavors, els obrers de cada fàbrica es van organitzar en un comitè obrer de control per tal de dirigir les fàbriques.

Cal dir que les col·lectivitacions es van fer sota les directrius dels anarquistes de la CNT-FAI i no per les dels socialistes o comunistes que, enlloc de col·lectivitzar les fàbriques, haurien preferit nacionalitzar-les i posar-les sota la direcció del Govern.

Quan, al mes de setembre, es va constituir un govern de concentració, la Generalitat va donar validesa legal a les col·lectivitacions de l'estiu a través del Decret de Col·lectivitacions. El decret establia que les fàbriques de més de 100 obrers havien de ser col·lectivitzades; així, no ho van ser les petites fàbriques i tallers i les empreses amb capital estranger. Tampoc foren col·lectivitzades la banca ni les caixes d'estalvi. En el camp, van ser col·lectivitzades les grans propietats rurals.

Per finançar les empreses col·lectivitzades, la Generalitat va crear la Caixa de Crèdit Industrial i Comercial.

La guerra va fer que la indústria catalana, en gran part, es transformés en una indústria de guerra. Tant és així que podem dir que Catalunya es convertí en la fàbrica d'armament de la República.

Els sectors claus van ser quatre, en aquesta transformació: el tèxtil, el metal·lúrgic, el químic i el de la construcció. Per tal de dirigir la reconversió en indústries de guerra, la Generalitat va crear la Comissió d'Indústries de Guerra, integrada per les grans indústries del país, com la química Cros, l'automobilística Hispano-Suiza o la Maquinista Terrestre i Marítima.

La Comissió estava presidida per Josep Tarradellas i formada per 500 empreses, més un seguit d'empreses auxiliars, i ocupava uns 100.000 obrers.

Però no només la indústria es transformà; altres transformacions, que podem definir com a socials, també van ser conseqüència directa de l'esclat de la guerra.

Com que la majoria de la població catalana vivia en cases de lloguer, sobretot a les ciutats, la Generalitat va promulgar un decret, l'agost de 1936, pel qual es rebaixaven els lloguers de les cases. Al juny de 1937, un altre decret, el de la Propietat Urbana, traspassava totes les cases de lloguer a la propietat dels municipis, és a dir, que els ajuntaments passaven a ser els nous propietaris de les cases de lloguer. Aquest decret va afectar unes 300.000 cases a tot Catalunya.

En el terreny de l'ensenyament, i per garantir l'escolaritat durant la guerra, es va crear, al juliol de 1936, el Consell de l'Escola Nova Unificada, que va elaborar un projecte d'educació integral, des de l'escola bressol fins a la universitat.

En l'àmbit de la sanitat, es va crear el Consell General de la Sanitat.

Una altra transformació important va ser el paper que va jugar la dona al llarg de la guerra. La dona va participar en tots els àmbits socials (militar, polític, laboral). En el cas militar, cal destacar el paper que van fer les dones que formaven part de la milícia que lluitava al front: les milicianes.

També es va legalitzar en favor dels drets de les dones, com és el cas de la Llei de majoria d'edat als 18 anys o la Llei d'interrupció artificial de l'embaràs.

1. Àudio: [L'economia de guerra a Catalunya. Exemple de comentari d'una gràfica](#) 10 mn

16.1. Les col·lectivitzacions a Catalunya

El Comitè Central de Milícies Antifeixistes havia dirigit l'ocupació de les fàbriques dels obrers, a través de les anomenades col·lectivitzacions industrials. Un cop fracassat el cop d'estat a Catalunya, els obrers van tornar a treballar a les fàbriques, però es van trobar que els propietaris o els encarregats. Havien fugit o s'escapaven de les patrulles de la CNT-FAI. Llavors, els obrers de cada fàbrica es van organitzar en un comitè obrer de control per tal de dirigir les fàbriques.

Cal dir que les col·lectivitzacions es van fer sota les directrius dels anarquistes de la CNT-FAI i no per les dels socialistes o comunistes que, enlloc de col·lectivitzar les fàbriques, les haurien anacionalitzat.

Quan, al mes de setembre, es va constituir un govern de concentració, la Generalitat va donar validesa legal a les col·lectivitzacions de l'estiu. S'establia que les fàbriques de més de 100 obrers havien de ser col·lectivitzades; així, es van poder mantenir com a privades les petites fàbriques i tallers i les empreses amb capital estranger. Tampoc foren col·lectivitzades la banca ni les caixes d'estalvi. En el camp, van ser col·lectivitzades les grans propietats rurals.

Per finançar les empreses col·lectivitzades, la Generalitat va crear la Caixa de Crèdit Industrial i Comercial.

La guerra va fer que la indústria catalana, en gran part, es transformés en una indústria de guerra. Tant és així que podem dir que Catalunya es convertí en la fàbrica d'armament de la República.

Els sectors claus van ser quatre, en aquesta transformació: el tèxtil, el metallúrgic, el químic i el de la construcció. Per tal de dirigir la reconversió en indústries de guerra, la Generalitat va crear la Comissió d'Indústries de Guerra, integrada per les grans indústries del país. La Comissió estava presidida per Josep Tarradellas i formada per 500 empreses, més un seguit d'empreses auxiliars, i ocupava uns 100.000 obrers.

VIVENDA

Com que la majoria de la població catalana vivia en cases de lloguer, sobretot a les ciutats, la Generalitat va promulgar un decret, l'agost de 1936, pel qual es rebaixaven els lloguers de les cases. Al juny de 1937, un altre decret, el de la Propietat Urbana, traspassava totes les cases de lloguer a la propietat dels municipis, és a dir, que els ajuntaments passaven a ser els nous propietaris de les cases de lloguer. Aquest decret va afectar unes 300.000 cases a tot Catalunya.

EDUCACIÓ

En el terreny de l'ensenyament, i per garantir l'escolaritat durant la guerra, es va crear, al juliol de 1936, el Consell de l'Escola Nova Unificada, que va elaborar un projecte educatiu integral, des de l'escola bressol fins a la universitat.

Una altra transformació important va ser el paper que va jugar la dona al llarg de la guerra. La dona va participar en tots els àmbits socials (militar, polític, laboral). Fins i tot va haver milicianes lluitant al front. S'ha de dir, amb tot, que molts homes no entenien aquesta presència generalitzada de les dones a tots els sectors. Fins i tot alguns anarquistes, que eren el grup que més defensava la llibertat i igualtat de les dones, estaven clarament en contra si es tractava de la lluita armada.

17. Conseqüències de la guerra civil

Efectes demogràfics

En relació amb el nombre de baixes, la xifra real és lluny de la que va publicitar el règim de Franco: un milió de morts. El total sempre serà aproximat, però aquestes semblen dades molt més realistes:

	Republicans	Rebels	Total
Soldats espanyols morts en campanya	60.500	59.500	120.000
Estrangers morts en combat	13.500	12.000	25.500
Civils morts en acció de guerra	11.000	4.000	15.000
Execucions i assassinats	35.500	72.500	108.000
TOTAL	120.000	148.000	268.500

S'inclou els que van morir als combats i bombardejos i a les víctimes de les represàlies polítiques practicades en ambdues zones.

A aquestes pèrdues, s'ha d'afegir el nombrós contingent d'exiliats, estimat en uns 400.000

Abans del final de la guerra, al febrer de 1939, Franco va promulgar la Llei de Responsabilitats Polítiques, que castigava amb duresa qualsevol que hagués contribuït a defensar la República. Era una més de la sèrie de mesures repressives que s'havien pres durant la guerra i que continuarien més endavant. Tots els funcionaris, mestres i professors fidels al règim republicà van ser depurats i, com a conseqüència, empresonats o van perdre la feina.

Es van prohibir tots els partits i sindicats, així com totes les associacions i activitats de caire nacionalista o regionalista. L'estat espanyol es va convertir en una dictadura semblant al feixisme italià, amb vocació totalitària.

18. Fonts i testimonis.

1. [Text de l'abdicació d'Alfonso XIII](#)
2. [ABC](#), entrevista a Alfons XIII a Londres
3. [La Vanguardia](#), proclamació de la República
4. [Constitución de 1931](#)
4. Àudio: [La quinta del biberó.](#)
5. [La batalla de l'Ebre](#)
6. Testimonis personals: [18 de julio, 18 relatos.](#)

